

07.11.2024

Asia: VN/34680/2022

Lausuntopyyntö Oikeuslaitostyöryhmän alustavista toimenpide-ehdotuksista

Lausunnonantajan lausunto

1. Kommentit alatyöryhmän 1. Rikollisuus ja rikosasioiden käsittely sekä rangaistukset ja niiden täytäntöönpano ehdotuksista

-

2. Kommentit alatyöryhmän 2. Siviiliasioiden käsittely, sovittelu ja vaihtoehtoiset riidanratkaisukeinot ehdotuksista

Länsi-Uudenmaan hyvinvointialue kiittää mahdollisuudesta lausua Oikeuslaitostyöryhmän alustavista toimenpide-ehdotuksista. Hyvinvointialue keskittyy lausunnossaan erityisesti sosiaalihuoltoa ja lastensuojelua koskeviin ehdotuksiin, markkinaoikeutta ja julkisia hankintoja koskeviin ehdotuksiin sekä hallinto-oikeudellista valituslupajärjestelmää koskeviin ehdotuksiin. Lausunnossa nostetaan esille toimenpide-ehdotuksiin liittyviä huomioita ja jatkoselvittämistarpeita erityisesti hyvinvointialueen näkökulmasta.

Kommentit alatyöryhmän 2. Siviiliasioiden käsittely, sovittelu ja vaihtoehtoiset riidanratkaisukeinot ehdotuksista:

Huoltoriidat

Työryhmän tavoitteen mukaan huoltoriitojen sovittelumenettelyä kehitetään järjestelmällisesti aktiivisessa vuorovaikutuksessa kaikkien toimijoiden kanssa. Tavoitteen mukaan tuomioistuimen rooli huoltoriidoissa on pelkistetty. Tuomioistuimessa annetaan juridinen ratkaisu, jossa päätetään vain päälinjat, ja sovintomenettelyssä voidaan vahvistaa sopimuksen yksityiskohdat. Näkemyksemme mukaan riitaisissa tilanteissa asia tulisi kuitenkin ratkaista yhtenä kokonaisuutena. Kyse on riidoista/riitelijöistä/riitelijästä, joissa yksityiskohdista sopiminen harvoin onnistuu, koska riitely voi olla ja usein onkin kiusantekoa ja/tai valtataistelua ja prosessin tahallista pitkittämistä.

Lapsen etu usein edellyttää selkeitä ja nopeita (ei odotustilaan jääviä) ratkaisuja. Lisäksi asian käsittely useammassa forumissa on prosessiekonomisesti epätaloudellista; sosiaalihuollossa joudutaan joka tapauksessa itsenäisesti perehtymään asiaan kokonaisuudessaan ja kantamaan ratkaisujen lapsen edun mukaisuudesta virkavastuu. Potentiaalisesti sovittavissa olevat asiat ovat lähtökohtaisesti jo käyneet lastenvalvojavaltajaprosessin läpi.

Työryhmä pitää tarpeellisena selvittää pakollista sovittelumenettelyä tietyissä asiaryhmissä. Näkemyksemme mukaan pakollisuus ja sovittelumenettely eivät lähtökohtaisesti ole yhteensopiva rakennelma riitaisissa eroissa. Lastenvalvojatyö on jo sovittelumenettelyä oikeassa vaiheessa oikealla tavalla toteutettuna.

Työryhmä pitää myös tarpeellisena selvittää, voidaanko sovittelussa tai vanhempien/avustajien välillä tehty sopimus vahvistaa nopealla aikataululla esimerkiksi lastenvalvojalla (walk in – vastaanotto). Yllä todetusti lastenvalvojalla on velvollisuus varmistua sopimuksen lapsen edun mukaisuudesta ja joka tapauksessa itsenäisesti perehtyä asiaan, mistä syystä lastenvalvoja ei voi ilman itsenäistä harkintaa vahvistaa sopimusta. Kokemuksemme mukaan on myös mahdollista, että asia vielä riitautuu lastenvalvojalla. On tärkeää arvioida, mikä merkitys ehdotetulla menettelyllä tosiasiaassa olisi.

Työryhmä pitää tarpeellisena arvioida, tulisiko perheasioiden käsittelyssä olla mahdollista vahvistaa kokoonpanoa asiantuntijajäsenellä. Asiantuntijuuden hyödyntäminen olisi näkemyksemme mukaan järkevää ja hyödyllistä, jos vahvistuksella olisi puhdas asiantuntijarooli (erillään olosuhdeselvityksestä).

Työryhmän mukaan olisi tarpeen arvioida, miltä osin tulisi muuttaa säännöksiä tai luoda perheoikeudellisten asioiden käsittelylle omat prosessisäännökset. Ehdotus on näkemyksemme mukaan kannatettava. Erityisesti olisi hyvä pohtia lapsen asemaa prosessissa sekä prosessin nopeuttamista ja keinoja estää jatkuvien prosessien vireillepano. Väliaikais määräyksen antamisen edellytysten tiukentamista arvioitaessa tulee huomioida erilaiset huoltoriidat ja olosuhteet sekä tarpeet väliaikais määräykselle. Tärkeää olisi selventää tarkoin, mitkä olisivat ne erityiset syyt, joiden vallitessa väliaikais määräys lapsen asumisesta ja tapaamisoikeudesta voisi tulla kyseeseen.

Työryhmä ehdottaa selvitettäväksi, tulisiko lapselle voida määrätä edunvalvoja tai avustaja (vrt lastensuojelulaki 22 ja 87 §). Toteamme, että asiaa on selvitetty aiemminkin, ks. esim. Lapsenhuoltolain uudistaminen. Työryhmän mietintö: ”Edunvalvojan määrääminen lapselle. Työryhmä on harkinnut myös säännöstä, jonka mukaan lapselle voitaisiin määrätä huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevaa oikeudenkäyntiä varten edunvalvoja. Työryhmä ei ole kuitenkaan katsonut tällaista säännöstä tarpeelliseksi. Erityisesti kärjistyneissä huoltoriidoissa lapsella on yleensä jo useita sosiaalihuollon asiakkuuksia. Yhden uuden toimijan tuominen tähän kokonaisuuteen ei työryhmän mielestä olisi lapsen edun mukaista. Vain oikeudenkäyntiä varten määrättävä edunvalvoja ei olisi myöskään luonnollinen taho tukemaan lasta kokonaisvaltaisesti huoltoriidan aikana. Tarkoituksenmukaisempaa olisi nimetä lapselle edellä mainittu sosiaalihuoltolain mukainen tukihenkilö, joka voisi tukea lasta prosessin aikana muutoinkin kuin vain lasta tuomioistuimessa kuultaessa. Tuomioistuimessa tapahtuvan kuulemisen ei ole myöskään katsottu olevan tilanteena sellainen, että se edellyttäisi erillisen edunvalvojan nimeämistä lapselle

tätä varten. Lapsen kuuleminen voidaan järjestää suhteellisen epämuodollisissa olosuhteissa, tarvittaessa myös tuomioistuinrakennuksen ulkopuolella. Tuomarin mahdollisuus käyttää apuna asiantuntija-avustajaa myötävaikuttaisi lapsen kuulemisen toteutumiseen lapsiystävällisellä tavalla. Lapsen kuuleminen tapahtuisi jatkossakin pääsääntöisesti sosiaalilautakunnan selvityksen yhteydessä. Nyt ehdotettujen säännösten mukaan yksi selvityksen tekijän keskeisistä rooleista olisi lapsen edun valvojana toimiminen ja lapsen näkemyksen välittäminen tuomioistuimelle.”

Työryhmän mukaan täytäntöönpanoriitoja koskevaa lainsäädäntöä ja käytäntöjä menettelyn monivaiheisuuden ja tehottomuuden poistamiseksi tulisi tarkastella. Näkemyksemme mukaa tarkastelu on tarpeen. Prosessin kehittämisessä tulisi erityisesti huomioida, että käytännössä sovittelijat eivät ole hyödyntäneet laajaa tiedonsaantioikeuttaan, vaan sovittelukertomuksissa on lähinnä avattu asianosaisten omia näkemyksiä, mistä ei varmaankaan kerry tuomioistuimille ratkaisijoina paljonkaan lisäarvoa, kun tuomioistuimessa joka tapauksessa kuullaan asianosaisia itseään.

Työryhmän mukaan sovittelumenettelyjen lisäämiseksi, tuomioistuinprosessien sujuvoittamiseksi ja lapsen edun turvaamiseksi oikeusavun tulisi kattaa huoltoriidoissa myös tuomioistuinkäsittelyn ulkopuoliset sovittelut ja avustajan perehtymisen juridisten seikkojen ohessa asiaan vaikuttaviin muihin seikkoihin. Kannatamme ehdotusta. Huoltoriitelyssä on kyse paljolti muusta kuin puhtaasta juridiikasta. Laajennus voisi ehkäistä myös tilanteita, jolloin oikeusavustaja muodostuu sovinnon esteeksi.

Työryhmä ehdottaa, että arvioidaan tarpeet muuttaa elatustukilakia (STM) tarpeettomien tuomioistuinprosessien vähentämiseksi. Ehdotukseen on hankala ottaa kantaa, koska siitä ei avaudu, miksi tämä olisi tarpeellista.

-Toimenpide-ehdotus 48: Selvitetään, tulisiko tuomioistuinsovittelujärjestelmä ulottaa myös markkinaoikeuteen ja työtuomioistuimeen riita-asioiden käsittelyyn.

Markkinaoikeuden käsittelyaika oli vuonna 2023 hankinta-asioissa keskimäärin 7,3 kuukautta. Hankinta-asiat ovat suurin asiaryhmä markkinaoikeudessa. Mikäli tuomioistuinsovittelulla saataisiin nopeutettua käsittelyä ja kevennettyä käsittelytaakkaa, on muutos hyvä. Kysymykseksi ehdotuksesta nousee, miltä osin aiotaan soveltaa sovittelua hankintaa koskevaan päätökseen. Asiassa tulee ottaa huomioon, että hankintayksiköillä on hankintalain mukaisesti 90 päivää aikaa tehdä itseoikaisu, eli korjata virheellinen päätöksensä.

-Toimenpide-ehdotus 62: Selvitetään, tulisiko laadun varmistamiseksi harkita asiamiespakkoa ja erityisiä avustajien asiantuntemukseen kohdistuvia kriteereitä esimerkiksi laajoissa riidoissa sekä aina korkeimmassa oikeudessa ja markkinaoikeudessa.

Julkiset hankinnat ovat prosessina pitkälti säänneltyjä, mikä vaatii osaamista sekä hankintayksiköltä että tarjoajayrityksiltä. Hankinta-asioissa alalla toimivalla yrityksellä (valittajalla) on tällä hetkellä

mahdollisuus käyttää asiamiestä tai laatia itse valituskirjelmä. Asiamiespakolla voisi olla merkitystä valitusten laadulliseen sisältöön, jotta asian käsittely markkinaoikeudessa olisi joutuisaa. Jos asian käsittelyä markkinaoikeudessa rajataan vain seikkoihin, joihin valittaja on vedonnut, olisi hyvä valittajan oikeussuoja kannalta, että hänellä on asiamies. Toisaalta asiamiespakko voi johtaa hankinta-asioiden käsittelyn osalta valituksen kohteen monimutkaistumisen.

3. Kommentit alatyöryhmän 3. Hallinto-oikeudelliset asiat ja erityistuomioistuinasiat ehdotuksista

- Toimenpide-ehdotus 66:

Hankintalain 165 §:n mukaan muissa kuin päätöksissä, joissa on annettu hankintayksikölle seuraamusmaksu, tulee olla valituslupa saada markkinaoikeuden päätös käsitellyksi korkeimmassa hallinto-oikeudessa. Seuraamusmaksua koskevan päätöksen saattaminen valitusluvan alaiseksi ei olennaisesti muuta asiantilaa, sillä valtaosa markkinaoikeuden hankintoja koskevista päätöksistä on jo sellaisia, joihin sovelletaan valituslupaa.

Tavoite siitä, että valituslupajärjestelmän tulisi olla nykyistä kattavampi, on kannatettava. Korkeimman hallinto-oikeuden resurssit tulisi kohdentaa enemmän niihin asioihin, joissa ylimmän tuomioistuimen ratkaisu tarvitaan hallinto- ja oikeuskäytännön ohjaamiseksi ja oikeusturvan varmistamiseksi.

Korkein hallinto-oikeus on prejudikaattituomioistuin ja näin ollen hallinto-oikeuksien päätökset eivät suurimmalta osin ylitä tätä kynnyistä. Hallinto-oikeuksia toimii Suomessa kuusi kappaletta. On ollut nähtävissä että päätökset vaihtelevat samankaltaisissa hallinto-oikeudellisissa asioissa eri hallinto-oikeuksien osalta toisistaan ja voivat olla jopa ristiriidassa keskenään. Mikäli valituslupaa ei korkeimpaan hallinto-oikeuteen saa, niin hallinto-oikeuden ratkaisu jää voimaan.

Lisäksi voisi pohtia voisi myös mahdollisuutta, että hallinto-oikeus voisi tietyn oikeuskysymyksen (ennakkopäätöskysymys) osalta siirtää käsittelemässään asiassa esiin tulleen ennakkopäätöskysymyksen suoraan korkeimman hallinto-oikeuden ratkaistavaksi.

Hallinto-oikeuksien toimintaedellytysten varmistaminen ja roolin selkeyttäminen

- Toimenpide-ehdotus 69:

Työryhmän tarkoituksena on arvioida kokonaisvaltaisesti uudelleen, mitä asioita hallinto-oikeuksissa tulee ratkaista ja missä asioissa oikeusturvaodotuksiin ja asiakkaiden tarpeisiin voidaan tehokkaammin vastata muussa menettelyssä. Tässä yhteydessä tarkoituksena on siirtää esimerkiksi ensiasteen päätöksenteko lapsen tahdonvastaista huostaanottoa koskevissa asioissa hallinto-oikeuksista viranomaisille, esimerkiksi hyvinvointialueen yhteyteen perustettavalle moniammatilliselle toimielimelle.

Lastensuojeluasioita koskeva päätöksenteko ja valituslupajärjestelmää koskeva kokonaisarviointi on tärkeää huomioida lastensuojelulain kokonaisuudistuksen yhteydessä. Huostaanottoa koskeva päätöksenteko koskee huostaanoton perusteita ja edellytyksiä sekä sijaishuoltopaikkaa. Myös sijaishuoltopaikkaa koskevan päätöksenteon osalta on syytä arvioida, millä tavoin oikeusturva

parhaiten toteutuu ja arviointi on tärkeää huomioida lastensuojelulain kokonaisuudistuksen yhteydessä sijaishuollon muotojen kehittämisessä. Valituslupajärjestelmää koskevan arvioinnin yhteydessä on tärkeää huomioida päätöksentekojärjestelmän kehittäminen kokonaisuutena.

Päätöksentekoa koskevassa arvioinnissa on tärkeää tehdä kokonaisarviointia siitä, millä tavoin asianosaisten oikeusturva toteutuu huostaanottoa koskevassa päätöksenteossa ja onko tarkoituksenmukaista, että suostumukseen perustavan huostaanoton päätöksentekoprosessista säädetään erikseen. Arvioida tulee, onko nykyisen päätöksentekojärjestelmän ja hallinto-oikeusprosessin sujuvoittamiseksi oikeusturvan paremmin turvaavia vaihtoehtoisia tapoja (esim. yksilöidyt täydennyspyynnöt, valmistelun laadun kehittäminen hyvinvointialueilla, asian käsittelyn rajaaminen suullisissa käsittelyissä). Arviotaessa tahdonvastaisen huostaanoton päätöksenteon siirtämistä esim. hyvinvointialueen yhteyteen perustettavalle moniammatilliselle toimielimelle, on tärkeää huomioida:

- Miten taataan valtakunnallisesti päätösten tasalaatuisuus?
- Onko mahdollista taata toimielinten kokoonpanon asiantuntevuus, puolueettomuus ja riippumattomuus?
- Miten turvataan lapsen osallisuus? Miten turvataan asianosaisten osallisuus ja mahdollisuus oikeudelliseen apuun?
- Perusoikeuksien merkittävän rajoittamisen ajallisen ulottuvuuden (huomioiden kiireellistä sijoitusta ja sen jatkamista koskeva päätöksenteko) suhde oikeuteen saada asia tuomioistuimen käsiteltäväksi.
- Lastensuojelulain mukainen moniammatillinen asiantuntijaryhmä (LsL 14 §) avustaa sosiaalityöntekijää lapsen huostaanottoa sekä sijaishuoltoa koskevien asioiden valmistelussa. Mikä vaikutus toimielimen perustamisella olisi hyvinvointialueen asiantuntijaryhmän tehtävälle?

- Toimenpide-ehdotus 88:

Tavanomaisesti markkinaoikeus ottaa kantaa viranpuolesta hankintailmoituksessa oleviin virheisiin esimerkiksi CPV-koodia koskeviin virheisiin. Tällä menettelyllä on voitu helpottaa ja nopeuttaa asian käsittelyä markkinaoikeudessa. Ehdotus muuttaisi merkittävästi markkinaoikeudessa asian käsittelyä, jos näiden virheiden käsittely muuttuu niin, että ne ovat valittajan harkintavallassa. Valittajan intressinä voi olla olematta vetoamatta em. virheisiin, jos se haluaa saada perustelluksi korjattua hankintapäätöstä suotuisaksi itselleen. Mikäli muutos käsittelyyn tulisi, olisi hyvä lainsäädännössä ottaa kantaa siihen, mitä markkinaoikeus tutkii viranpuolesta ilman, että kumpikaan osapuoli asiaan vetoaa.

4. Kommentit alatyöryhmän 4. Oikeudellinen neuvonta ja avustaminen ehdotuksista

-

5. Kommentit alatyöryhmän 5. Täytäntöönpano ja Ulosottolaitoksen toiminta ehdotuksista

-

6. Kommentit alatyöryhmän 6. Hallinto-, henkilöstö- ja koulutusasiat ehdotuksista

-

7. Muita huomioita Oikeuslaitostyöryhmän alustavista toimenpide-ehdotuksista

Oikeuslaitostyöryhmän toimenpide-ehdotuksissa on paljon digitalisaation hyödyntämiseen liittyviä tavoitteita ja ehdotuksia. On kannatettavaa, että digitalisaation kehitys hyödynnetään täysimääräisesti uudistustyössä ja selvitetään sen käyttöpotentiaalia oikeuslaitoksessa ja oikeuslaitoksen palveluissa.

Oikeuslaitostyöryhmän digitalisaatiota koskevat toimenpide-ehdotukset ovat eteenpäin katsovia ja suurimmalta osin kannatettavia. Valtakunnallisesti merkittävä esimerkki vastaavasta uudistustyöstä on sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen (ns. Sote-uudistus) yhteydessä tehtävät suuret tietojärjestelmien kehittämishankkeet. Näistä saadut opit ja kokemukset sekä arviot tietojärjestelmien kehityksen muutoskustannuksista ovat hyödyllisiä oikeuslaitoksen digitalisaatiota koskevien toimenpide-ehdotusten toimeenpanossa. Sote-uudistuksen tavoitteiden toimeenpanossa kohta kaksi vuotta toimineilla hyvinvointialueilla, kuten Länsi-Uudenmaan hyvinvointialueella, on kehitetty esimerkiksi tietoon perustuvaa johtamista, sähköistä asiointia ja selvitetty tekoälyavusteisia toimintamalleja.

Tärkeä elementti digitalisaation kehityksen mahdollistamien ratkaisujen käyttöönotossa on myös asioiden tietoturvallisen käsittelyn turvaaminen, henkilötietojen suoja sekä lainsäädännön aktiivinen kehitys tämän varmistamiseksi. Länsi-Uudenmaan hyvinvointialue, samoin kuin oikeuslaitoksen edustajatkin, ovat merkittäviä arkaluonteisen henkilötiedon rekisterinpitäjiä ja käsittelijöitä. Oikeuslaitostyöryhmän mietinnössä on mainittu tietosuoja vain kolme kertaa. Digitalisaation hyödyntämistä koskevassa jatkoselvitystyössä on hyvä kiinnittää tähän elementtiin huomiota.

Renström Nea
Länsi-Uudenmaan hyvinvointialue